

Umhverfis- og auðlindaráðuneyti
Skuggasundi 1
101 Reykjavík

Sent í gegnum samráðsgátt

Borgarfirði, 30. júní 2019

Umsögn Landverndar um Mál nr. S-135/2019 Verkefni nefndar um stofnun þjóðgarðs á miðhálandinu

Landvernd lýsir fullum stuðningi við áform um stofnun þjóðgarðs á miðhálandi Íslands og telur nefnd um stofnun þjóðgarðs á miðhálandinu (hér eftir kölluð nefndin) hafa unnið gott starf. Þjóðgarður á miðhálandinu er í samræmi við stefnu Landverndar, sjá til dæmis ályktun frá aðalfundi samtakanna 2012¹ og 2019².

Landvernd hvetur nefndinda til að vinna áfram marksvist að því að undirbúa stofnun Hálandisþjóðgarðs í samræmi við stefnu ríkisstjórnarinnar og væntir mikils af þeim niðurstöðum sem hún væntanlega skilar á þessu ári. Verði stofnun þjóðgarðsins að veruleika á þessu kjörtímabili yrði það það myndarlegt framlag Íslendinga til verndar ósnortinnar náttúru hálandisins og varðveislu víðerna; mikilvægt framlag til varðveislu vermæta á heimsmælikvarða.

Þær tillögur að helstu áherslum sem hér liggja frammi til umsagnar eru í það heila jákvæðar og má ljúka lofsorði á þá áherslu sem lögð hefur verið á að vinna að framgangi málsins í samvinnu við sem flesta sem málið varðar.

Rétt er samt að drepa á nokkrum atriði sem stjórn Landverndar telur verð umhugsunar:

Mörk þjóðgarðs

Stjórn Landverndar telur að strax í upphafi eigi að nýta tækifærið og víkka út mörk þjóðgarðs umfram þjóðlendur og ríkisjarðir eins og náttúruverndarsjónarmið gefa tilefni til. Að draga mörkin eftir þjóðlendum er lægsti sameiginlegi nefnari og lýsir skorti á metnaði þar sem um mikla samfélagslega hagsmuni er að ræða.

¹ <https://landvernd.is/alyktanir/alyktun-adalfundar-um-thjodgard-a-midhalendi-islands>

² <https://landvernd.is/sidur/alyktanir-samthykktar-a-adalfundi-landverndar-2019>

Allar ríkisjarðir sem liggja að fyrirhuguðum mörkum þjóðgarðsins á að mati stjórnar Landverndar að fella inn í þjóðgarðinn sem fyrst. Þá á ríkið ekki að gefa eftir eignarhald á löndum í grennd við mörk þjóðgarðar eins og nefndin leggur til og er það vel. Nefndin ætti í tillögum sínum að hvetja ríkið til þess að eignast jarðir innan miðhálandismarka þegar færi gefst til þess að geta fellt þær inn í miðhálandisþjóðgarð.

Þá er alveg ljóst að ekki eru nein haldbær rök fyrir því að láta miðhálandisþjóðgarð ekki ná óslitinn að og um Jökulsárgljúfur. Svæðið er nú þegar í verndarflokki rammaáætlunar og friðlýsing á þeim grunni í undirbúningi. Landvernd hvetur nefndina til breyta framlagðri tillögu svo þjóðgarðurinn nái yfir þetta svæði líka.

Í niðurstöðum verkefnisstjórnar rammaáætlunar liggur fyrir að friða jökulsár í Skagafirði og Skjálfandafjót fyrir vatnsaflsvirkjunum. Nefndin gæti því jafnframt lagt til að mörk þjóðgarðarins nái einnig um vatnasvið fyrrgreindra vatnsfalla.

Verndarflokkar - orkunýting

Landvernd hefur skilning á því að mjög erfitt er að ákvarða hvernig skilgreina eigi vernd á mikið röskuðu landi með stórum mannvirkjum eins og virkjanasvæði. Nefndin leggur til að virkjanasvæði sem falla innan marka þjóðgarðsins skuli fara í sérstakan flokk VI. Stjórn Landverndar telur þetta vera varhugavert. Þau lönd sem Ísland að jafnaði ber sig saman við hafa ekki iðnaðarsvæði sem virkjanir eru innan marka þjóðgarða. Að vísa til dæma um þetta í örðum löndum eru ekki rök í málinu. Að mati landverndar mynd sú tilhögun sem lögð er til gengisfella hugtakið „þjóðgarður“. Flokkur VI miðast við hófsama nýtingu náttúrauðlinda sem ekki er iðnvædd. Sú lýsing við þau virkjansvæði sem tilgreind eru og því hafnar Landvernd algjörlega tillögunni hvað þetta varðar. Skilgreina ætti sjálfar virkjanirnar og lón utan þjóðgarðs en skrifa inn í lög og reglugerðir hvernig fara á með orkuvinnslu sem fyrir er umlukt þjóðgarðinum til þess að skilgreina skyldur og ábyrgð umsjónaraðila virkjana sem eru nátengd þjóðgördum.

Í lögum um hálandisþjóðgarð þarf að taka skýrt fram að ný orkuvinnsla geti ekki samræmst markmiðum þjóðgarðsins, að orkuvinnsla sem fyrir er umlukt af þjóðgarði (eða sérstaklega skilgreind innan hans ef nefndin vill leggja það til) sé starfrækt eftir bestu mögulegu stöðlum og að aldrei megi raska frekar landi innan þjóðgarðsins í þágu orkuvinnslu.

Verndarflokkar- þegar friðlýst svæði

Landvernd lýsir eftir greiningu á svæðum sem ættu að vera undir strangri vernd (Ia). Stjórn Landverndar telur að Orravatnsrústir og Kerlingafjöll þurfi að skoða þurfi sérstaklega í þessu samhengi. Landvernd telur að þetta eigi líka við Guðlaugstungur og Þjórásarver og hugsanlega fleiri svæði þar sem sýna þarf ýtrustu nærgætni í umgengni við lífríkið.

Landnýting

Landvernd telur að ef leyfa á hefðbundna landnýtingu eins og beit og veiði innan marka þjóðgarðsins, skuli hún skilyrðislaust vera sjálfbær. Þess hefur ekki verið gætt innan marka Vatnajökulsþjóðgarðs þar sem beit á illa förnu landi hefur verið leyfð. Þá er rétt að benda á nýútkomna skýrslu Ólafs Arnalds prófessors við Landbúnaðarháskóla Íslands um brotalamir í gæðastýringarkerfi í sauðfjárrækt þegar kemur að sjálfbærri landnýtingu³. Þá varar Landvernd við því að of langt verði gengið í eftirgjöf við hópa sem vilja nýta land innan þjóðgarðs en hvetur til þess að sjónarmið náttúruverndar sem eru forsenda og grunnur þjóðgarða verði látin ráða. Varúðarreglan á skilyrðislaust að gilda innan svæða sem skilgreindir eru sem þjóðgarðar. Landvernd varar því við að svæði sem illa eru farin vegna ofbeitar og jarðvegseyðingar verði sett í flokk VI nema fyrirvari gildi um framangreind atriði.

Stjórn Landverndar leggur til við nefndina að hún taki fram hvernig mat á sjálfbærri landnýtingu fari fram og að hún krefjist þess að það sé gert á grunni vísindarannsókna. Í áðurnefndri skýrslu um gæðastýringu í sauðfjárrækt er ljóst að sjálfbær landnýting þegar kemur að beit er í mörgum tilfellum á Íslandi eingöngu að nafninu til. Innan þjóðgarðs er nauðsynlegt að byggja stýringu á trúverðugum gögnum sem aflað er með bestu mögulegu aðferðum af hlutlausum aðilum. Nefndin ætti því að leggja drög að stjórnarsýslu í kringum svæði í flokki VI, skilgreiningar á sjálfbærri landnýtingu og virkt eftirlit og úttekt óháðra aðila á ástandi lands.

Stjórnarsýsla

Stjórn Landverndar vill nota tækifærið og hvetja nefndina til þess að hafa í huga að skýr ábyrgð og skilvirk ákvarðanatöku er lykilatriði í stjórnun miðhálandisþjóðgarðs samfara eðlilegri valddreifingu. Gæta verður að því að veita ákveðnum aðilum ekki of mikið vald umfram aðra í nafni valddreifingar og hafa þarf í huga að markmið þjóðgarðs er alltaf vernd náttúru, viðerna, landlagsheilda og menningarminja. Nefndin þarf í því tilögum sínum um stjórnarsýslu að tryggja að við stjórnun þjóðgarðsins megi taka ákvarðanir byggðar á framsæknum náttúruverndarsjónarmiðum og sjálfbærri landnýtingu. Landvernd vísar í umsögn sína um frumvarp um þjóðgarðastofnun frá dags. 9. maí 2019 en þar segir m.a.

„12. gr. Umdæmisráð og 14. gr. Hlutverk umdæmisráðs.

Landvernd telur að samsetning umdæmaráða endurspegli ekki þá fagþekkingu sem nauðsynleg er til setu í svo valdamiklu ráði. Þó friðlýsingar og náttúruvernd hafi klárlega efnahagslegan ávinning í för með sér, bæði til langs og skamms tíma er tilgangur friðlýsinga og verndar fyrst og fremst náttúruvernd. Áherslur í samsetningu ráðsins eru alls ekki á náttúruvernd heldur mun frekar á nýtingu. 5 fulltrúar sveitarfélaga eru auk þess háðir þeirri skammtímahugsun sem

³ https://www.moldin.net/uploads/3/9/3/3/39332633/rit_lbh%C3%8D_nr_118.pdf

kjörtímabil sveitastjórna bjóða upp á en ekki af hagsmunum náttúrunnar. Hins vegar er enginn skipaður fulltrúi með faglega þekkingu á náttúruvæðingum eða náttúruvernd í umdæmisráðinu og telur Landvernd þetta varhugaverða þróun að fulltrúar sveitarfélaga skuli hafa svona mikið vægi í tengslum við náttúruverndarsvæði og friðlýsingar.“

Stjórn Landverndar telur að rétt sé að setja kröfur á þá fulltrúa sem sitja í nefndum og ráðum þjóðgarðsins um fagþekkingu og að þeir hafi ekki persónulegra hagsmuna að gæta af því hvernig þjóðgarðinum er stýrt til dæmis þegar kemur að nýtingu í atvinnuskyni eða eignarhaldi á landi í grennd þjóðgarðarins. Þá er rétt að benda á að sveitarfélög hafa i mörgum tilfellum á að skipa fagfólki í skipulags-, náttúruverndar- og nýtingarmálum sem gætu tekið sæti í nefndum/ráðum/stjórnnum þjóðgarðsins og hafa þá fagþekkingu og skyldu til þess að gæta hlutleysis .

Lokaorð

Að þessu sögðu skal nefndin hvött til þess að halda áfram því góða starfi sem hún hefur unnið hingað til þar sem samráð og fagleg vinnubrögð hafa verið höfð í heiðri. Nefndin er einnig hvött til þess að skila vinnu sinni sem fyrst svo stofnun þjóðgarðs geti átt sér stað sem fyrst.

Virðingarfyllt,
f.h. stjórnar Landverndar,

Auður Önnu Magnúsdóttir
framkvæmdastjóri